

400 jaar

Heerlijkheid BRUNSSUM

IN de geschiedenis heeft het tegenwoordige Zuid-Limburg sedert het verdwijnen der zelfstandige heren van Valkenburg in de 14e eeuw slechts een passieve rol gespeeld en wel vaak een echt lijdende rol. De bestuurders woonden buiten ons gewest. De plaatselijke gezagsdragers werden aangesteld en kregen hun bevelen uit Brussel of Den Haag. De heren in Brussel kregen weer hun instructies uit Madrid of Wenen. Van het verloop der politieke gebeurtenissen ondervonden de bewoners onzer streken wel de gevolgen, maar zij hadden geen invloed op het verloop ervan. Zij werden in oorlogen betrokken, waarbij ze geen belang hadden en wisselden van soeverein zonder er in gekend te worden. De gebeurtenissen voltrokken zich in de hele streek op dezelfde wijze. Er zijn daardoor maar weinig feiten te vermelden, die voor een afzonderlijke schepenbank of dorp van ingrijpende betekenis waren. Zulk een feit was voor de schepenbank Brunssum de verheffing tot een heerlijkheid.

Met recht heeft het Gemeentebestuur van Brunssum dit feit, dat 400 jaar geleden plaats greep, enigszins feestelijk herdacht. Dit lag trouwens ook in de lijn van het Gemeentebestuur, dat de uitgave van een allesomvattende geschiedenis der gemeente * mogelijk maakte.

Evenzo ligt het in de lijn van de Historische Kring Het Land van Herle om zich bij deze herdenking aan te sluiten. Immers door de eeuwen heen was Brunssum nauw met het Land van Herle verbonden: de schepenbank van Brunssum was een onderbank van de Hoofdbank van Heerlen, hetgeen inhield, dat men van vonnissen van de schepenbank van Brunssum in beroep kon gaan bij die van Heerlen. Ze stonden dus in betrekking van filiatie. De bank van Brunssum was te beschouwen als een dochterinstelling van die van Heerlen. Haar geschreven of ongeschreven reglementen (wijsdommen) waren van Heerlen overgenomen en waren dus gelijkkluidend. Nog in de 15de eeuw behoorde Brunssum tot het belastinggebied van Heerlen.

Het Bulletin van het Land van Herle wijdt dit nummer aan de historie van Brunssum, voornamelijk om te voldoen aan een geuite wens om dat vast te leggen, wat ter gelegenheid van de feestelijke herdenking der verheffing tot heerlijkheid op 31 januari j.l. op het gemeentehuis te Brunssum gesproken werd: de toespraken van Zijne Excellentie de Commissaris der Koningin in Limburg, Dr. F. Houben, en van de burgemeester der gemeente, de edelachtbare heer J. W. Quint en de voordrachten van de heren M. K. J. Smeets en W. J. Vromen.

De voorzitter van de Historische Kring
Het Land van Herle,
J. J. JONGEN.

*) W. Moonen: Brunssum de eeuwen door.

NOTULEN VAN DE VERGADERING

VAN DE RAAD DER GEMEENTE BRUNSSUM

IN HET OPENBAAR GEHOUDEN OP ZATERDAG, 31 JANUARI 1959
TE 15.00 UUR, TER FEESTELIJKE HERDENKING VAN HET FEIT,
DAT BRUNSSUM 400 JAAR GELEDEN WERD VERHEVEN
TOT HEERLIJKHEID.

Aanwezig: Quint J. W., burgemeester, voorzitter;
de leden: Beaujean J. M. J., Berben M. J., Borger H. G. H.,
Boumans J. C., Brunia A. B., de Graaf Tj., Hendrix K. J.,
Keulen H. J., mevr. Last-de Boer G., Lejeune J., van Nuil L.,
Raets E. J., Mr. Spauwen A. J. H., Vromen G. J. en Houben
P. L., secretaris.

Afwezig: met kennisgeving wegens ziekte of uitstедigheid: mevr. de
Vries-Velraeds M. H. C. en de heren Aquina N.H., Hiddink
W., Janssen F. A. J. en Janssens J. A. H.

Verder aanwezig: de Commissaris der Koningin in de provincie Limburg
en een groot aantal genodigden, onder wie de hooeerw. Heer deken en
andere vertegenwoordigers van de geestelijkheid, voorts vertegenwoor-
digers van het bedrijfsleven, de culturele en sociale verenigingen en
van nagenoeg alle groeperingen uit de plaatselijke gemeenschap.

Door de *burgemeester* worden de raadsleden en een aantal genodigden
voorgesteld aan de Commissaris der Koningin.

Vervolgens opent de *voorzitter* de vergadering te ca. 15.10 uur met het
volgende gebed en de volgende toespraak:

„Heer, wij bidden U, stort Uwen mildsten zegen over deze vergadering,
wil onze geest verlichten, onze beraadslagingen geleiden, opdat wij geen
ogenblik mogen te kort doen aan onze plicht en in staat mogen zijn de
belangen der gemeente Brunssum met alle krachten te bevorderen. Wij
dragen U onze arbeid op tot Uwe meerdere eer en tot heil der gemeente
Brunssum. Amen.”

„Mijnheer de Gouverneur, Mevrouw,
Mijne Heren,

Wij stelden het op prijs met het traditionele gebed tot Hem, die de
eeuwen omspan en 't Al regeert, het gebed, waarmede wij onze normale
vergaderingen plegen te openen, ook deze door sfeer en agendapunten
als een „buitengewone” aan te merken bijeenkomst van Uw Raad in
te leiden.

Want al zullen er ditmaal hopenlijk geen verhitte debatten worden ont-
ketend of emotionele stemmingen voor de besluitvorming noodzakelijk
zijn, de algemene beschouwingen, die in deze vergadering over Brunssum

en zijn verleden zullen worden gehouden, zullen ongetwijfeld velen nog eens aan het denken zetten over de merkwaardige ontwikkeling, die dit stukje Nederland in de loop der tijden heeft doorgemaakt.

Het valt, dunkt ons, bovendien niet moeilijk aan te tonen, dat ook de tegenwoordige belangen der gemeente in ruime en enge zin betrokken kunnen zijn bij een Koninklijk besluit en een particuliere transactie, die 400 jaar geleden in de toenmaals bestaande bestuurlijke en maatschappelijke verhoudingen een vrij abrupte ingreep betekenden.

Ligt immers niet, volgens een historische wetmatigheid, in het verleden het heden en in het nu wat worden zal?

De concrete uitwerking van deze stelling en de nadere toepassing op Brunssum's geschiedenis willen wij straks gaarne aan meer bevoegden overlaten. Als voorzitter van deze vergadering menen wij in de juiste lijn te blijven met het aanvoeren van enige eigentijdse bewijsmiddelen voor het vaststellen van de belangrijkheid voor Brunssum van deze vergadering.

Duidt primair de aanwezigheid in deze zaal van onze gouverneur, als hoogste vertegenwoordiger in onze provincie van Hare Majesteit onze geëerbiedigde Koningin en als hoogste drager van het burgerlijk gezag in ons gewest niet op een betekenisvolle samenkomst?

Sta ons toe, mijnheer de Gouverneur, U uit naam van de gemeenteraad van Brunssum van harte welkom te heten in ons midden. Het is ons gemeentebestuurders reeds vele malen op treffende wijze gebleken, dat daar, waar belangen van mensen en gemeenschappen te dienen zijn, Gij Uw morele steun niet onthoudt en niet aarzelt U persoonlijk ten volle te geven.

Wij zijn er ook thans van overtuigd, dat Uwe hoge plichtsopvatting en Uw grote liefde voor de mijnwerker en zijn streek U andermaal hebben doen besluiten enige uren uit Uw overbelaste tijd vrij te maken om onze vergadering luister bij te zetten.

Een aanwijzing voor de algemene instemming en sympathie, die deze officiële herdenking ten deel valt, mag ons inziens toch zeker ook wel worden gezien in het groot aantal dames en heren, dat aan de uitnodiging tot bijwoning gevolg heeft gegeven. Het verheugt ons zeer op de voor ditmaal uitgebreide „publieke tribune” niet alleen te mogen begroeten hoogst verdienstelijke vertegenwoordigers van het geestelijke, het culturele, het charitatieve, het sociale en het economische leven van Brunssum, maar ook zeer gewaardeerde personen, die alhoewel elders wonend, met het gemeentebestuur en de plaatselijke gemeenschap Brunssum nauwe betrekkingen plegen te onderhouden.

Het zal wel voor altijd een vrome wens blijven, maar wij zouden toch willen, dat de zaken en problemen, die in de vergaderingen van deze gemeenteraad aan de orde komen, steeds de interesse konden gaande maken en de steun konden verwerven van zulk een select gezelschap als thans tegenwoordig is.

De vraag kan worden gesteld, of het belichten van belangrijke personen en gebeurtenissen uit het verre verleden, zoals wij vandaag beogen, als gemeenschapsdaad zin heeft?

Is het nog wel verantwoord heden ten dage van overheidswege stil te

Foto genomen tijdens de plechtige raadszitting. v.l.n.r. Wethouder Borger; Weth. Keulen; Weth. Lejeune; dr. F. Houben, commissaris der Koningin in Limburg; J. W. Quint, burgemeester; dhr. M. K. J. Smeets; P. L. Houben, secretaris.

weten. Desondanks is het toch goed lering te trekken uit de geschiedenis. Spreker heeft gaarne gehoor gegeven aan de uitnodiging, die hij van de voorzitter heeft ontvangen. Spreker vertoeft gaarne onder mijnwerkers. In 1957 heeft de gemeente Geleen eenzelfde feit herdacht als nu de gemeente Brunssum. Wat is er echter op die vergadering gebeurd? Bij die gelegenheid is dezelfde inleider opgetreden, die straks enig licht zal werpen op de geschiedenis van Brunssum in de afgelopen 400 jaar. In Geleen heeft die inleider echter medegedeeld, dat men zich daar vergist had, aangezien men nog niet zo ver was, dat men het 400-jarig bestaan van de Heerlijkheid kon vieren. Spreker heeft zich afgevraagd of dit ook in de gemeente Brunssum het geval is. Men zal dus even moeten afwachten, wat de heer Smeets over dit punt zal weten te vertellen. Bij het vestigen van de Heerlijkheid Brunsum werden bepaalde regalia gedelegeerd. Deze „heerlijke” rechten werden 400 jaar geleden door Werner Huyn van Amstenrade gekocht voor de prijs van 2260 Karolusguldens.

De uitoefening van het overheidsgezag heeft zich 400 jaar geleden op ongeveer dezelfde wijze geuit als tegenwoordig. Er zijn dan ook onmiskenbaar parallellen te trekken. Ook in die tijd werden er al belastingen geheven en ook toen kende men reeds ambtenaren. Waarschijnlijk was zelfs de wet van Parkinson toen geen onbekende. Zeer waarschijnlijk is men begonnen met één ambtenaar om te eindigen met tien. In feite is er dus niets veranderd. Ook toen waren er moeilijkheden, vooral financiële. Deze moeilijkheden waren er om op te lossen en werden uiteindelijk ook opgelost. Spreker wil nu een sprong maken naar het heden, naar de werkelijkheid, zoals deze zich thans voordoet. Brunssum is, bijzonder na de oorlog, zeer snel gegroeid van 18.000 tot ongeveer 25.000 inwoners. Deze snelle groei vroeg vanzelfsprekend een heroriëntering. Het gemeentebestuur is aan deze snelle groei niet zonder meer voorbijgegaan. Er kan worden gewezen op een krachtig en doelmatig bestuur in alle sectoren. Spreker wil niets te veel zeggen. In Limburg heeft men bewondering voor hetgeen hier is gebeurd. Het is gemakkelijk te overdrijven, vooral bij een feest, doch dit is hierbij niet het geval. Spreker overdrijft ook niet wanneer hij zegt dat onder doelbewuste en onafhankelijke leiding van de Voorzitter, door de Raad onzegelijk veel goeds is gedaan. Er heerst in deze gemeente welvaart. Er is een grote mijnzetel gevestigd. Deze heeft in menig opzicht welvaart gebracht; 65% der beroepsbevolking van Brunssum is werkzaam in de mijnindustrie. Men moet daarvoor dankbaar zijn. Er is ook welvaart in de sociale sector. Ook hier kan men wijzen op een vooruitstrevend beleid, hetgeen zich heeft gemanifesteerd in de bouw van een ziekenhuis en een bejaarden-tehuis. Welvaart ook is er in de culturele sector. De Brunssumse kunstweken en allerlei culturele activiteiten zijn algemeen bekend. Voor vele gemeenten strekt Brunssum tot voorbeeld. Ook heeft men in deze gemeente verlangens ten aanzien van het middelbaar onderwijs. Zo juist is er nog een uitvoerig rapport verschenen over de urgentie van een H.B.S., teneinde de toestromende jeugd voor middelbaar onderwijs te kunnen opvangen. Brunssum moderniseert snel en heeft een gelukkige synthese weten te vinden tussen de autochtone bevolking en zij, die zich

van elders hier vestigden. Aan een voortreffelijke geestelijke leiding is het te danken, dat een positief christelijke denkrichting bevruchtend doorwerkt. Brunssum heeft van zijn voorouders geleerd, dat het goed is zich-zelf te blijven zonder dat daarbij de stem van de tijd werd misverstaan. Thans is men een nieuw tijdperk van uitzonderlijke betekenis ingetreden. Immers de ontwikkeling van de techniek speelt een hoofdrol, doch zal nimmer een allesoverheersende rol, geen terreur over de mensheid mogen uitoefenen. De mens, die met een eeuwige ziel is geschapen, zal zijn einddoel verder moeten blijven zien. In deze geest heeft Brunssum het klimaat bij uitstek verzorgd voor zijn bewoners om er in het nu ook het hier-toe passende levenspatroon in te kunnen vinden. Spreker wil eindigen met de woorden van President Eisenhower: „If our hearts are in these things, it can be done”. Wanneer het bestuur van Brunssum na 400 jaar inderdaad in staat is zijn verjongende stuwkracht te blijven geven aan allen, die aan haar zorgen zijn of worden toevertrouwd, dan zal het hier met Gods zegen waarachtig wel gaan.

De voorzitter richt zich daarop tot de gouverneur als volgt:

„Mijnheer de Gouverneur,

Uw woorden zullen allen, die ze aanhoorden, ongetwijfeld zeer hebben getroffen. De grote sympathie, die U daarin hebt willen leggen voor de Brunssumse gemeenschap stemt ons uiterst dankbaar.

Wij wisten wel hoe intens Gij met de maatschappelijke en bestuurlijke zijden van Uw dierbare gewest medeleeft. Het was voor ons echter een verrassing te mogen beluisteren hoe nauwkeurig Gij met het verleden en heden van Brunssum op de hoogte zijt en hoe zuiver Gij de behoeften en wensen van onze gemeenschap voor de naaste toekomst weet te peilen.

Het is begrijpelijk, dat wij een unieke gelegenheid als deze, nu Gij in de vergadering van het hoogste bestuursorgaan onzer gemeente vertoeft en wij een forum en auditorium hebben als zelden wordt bereikt, niet voorbij mogen laten gaan zonder U nog eens nadrukkelijk onze erkentelijkheid uit te spreken voor al hetgeen Gij voor Brunssum deed.

Uw natuurlijke bescheidenheid en onze bestuurlijke verhouding tot U verbieden ons de feiten te releveren. Bij de gemeenteraad en niet te vergeten bij onze burgerij bleef echter de waarachtige genegenheid Uwerzijds voor ons geliefde Brunssum niet onopgemerkt. Het is volkomen menselijk, dat zij onbewust sterke wederkerige gevoelens van sympathie heeft opgeroepen.

Zoudt U ons willen toestaan als uiting van deze gevoelens U deze houtsnede van een modern kunstenaar aan te bieden. Het zou voor het gemeentebestuur een grote eer en genoegen zijn, indien U deze kleine attentie zoudt willen aanvaarden als een persoonlijke herinnering aan deze buitengewone herdenkingsbijeenkomst. Nu is het altijd erg moeilijk in de kunstopvattingen van een ander te treden, maar wij meenden, dat Gij een artistieke inspiratie op een episode uit het leven van Uw patroonheilige, St. Franciscus, toch moeilijk van de hand zoudt kunnen wijzen.” De voorzitter vraagt vervolgens de aandacht voor het referaat van de heer Smeets, hoofdarchivist bij de rijksarchivaris te Maastricht. Deze heeft

als juridisch geschoold historicus een speciale studie gemaakt van de heerlijkheidsrechten en -plichten, alsmede van de draagwijdte van het gebeuren van 27 jan. 1559 voor onze regionen. (Zie hiervoor blz. 10)

De voorzitter dankt de heer Smeets als volgt:

„Geachte Heer Smeets,

Mogen wij U, uit naam van de Raad en uit naam van al degenen, die hier Uw belangstellend gehoor uitmaakten, dank zeggen voor Uw historische uiteenzetting, die ons de strekking en draagwijdte van de verheffing tot heerlijkheid duidelijk voor ogen heeft gesteld.

Uw referaat getuigt van Uw grote eruditie en vakmanschap. Met Uw studie en voordracht hebt U er niet weinig toe bijgedragen, dat wij de destijds aan oud-Brunssum verleende rechten niet zullen onderschatten, maar hen in betekenis, zoals met zaken uit voorbije tijden vaak gebeurt, zeker ook niet overdreven zullen gaan idealiseren.

Mogen wij U met Uw werk in de geschiedkundige wetenschappen voor de toekomst nog vele successen toewensen”.

Vervolgens richt hij zich tot de genodigden:

„Hoogeerwaarde Heer Deken, Zeereerw. en Eerw. Heren,
Dames en Heren,

Men komt zowel in het persoonlijke als in het gemeenschapsleven soms een samenloop van omstandigheden tegen, die zich eenvoudigweg niet meer kan herhalen.

Zo kunnen wij thans hier in Brunssum het chronologisch samentreffen van een viertal verheugende feiten opmerken, met name:

de herdenking van 400 jaar Heerlijkheid;

de viering van de 21ste verjaardag van H.K.H. Prinses Beatrix;

het bezoek van de heer Commissaris der Koningin;

het bekend worden van de benoeming van een nieuwe bisschop voor het bisdom Roermond.

Hierdoor konden vandaag in een treffende symbolische combinatie tegelijkertijd van de ~~pila~~ van het gemeentehuis wapperen de Nederlandse driekleur met oranje-wimpel, de provinciale vlag met een wimpel in pauselijke kleuren en de vlag van Brunssum waarop afgebeeld het gemeentewapen, waarin zich bevindt de afbeelding van de H. Gregorius de Grote en het slangenkruis van het geslacht Huyn.

Mogen wij Uw instemming vragen op het vastleggen van dit viervoudig gebeuren in de annalen van Brunssum, benevens op het aanbieden van onze gelukwensen in een tweetal telegrammen aan Hare Majesteit de Koningin en aan de nieuw benoemde bisschop van de volgende inhoud:

Aan

Hare Majesteit de Koningin,

De Raad van de gemeente Brunssum, in vergadering bijeen, in tegenwoordigheid van Uw Commissaris in de provincie Limburg en vele andere genodigden, ter herdenking van het feit, dat deze gemeenschap 400 jaar geleden tot Heerlijkheid werd verheven, biedt Uwe Majesteit

de eerbiedige gelukwensen aan met de verjaardag van H.K.H. Prinses Beatrix en betuigt Uwe Majesteit en Haar huis bij hernieuwing hulde en trouw.

J. W. Quint,
Voorzitter.

Aan
Zijne Hoogwaardige Excellentie
P. J. A. Moors
benoemd bisschop
te *Rolduc*.

De Raad van de gemeente Brunssum, in vergadering bijeen, in tegenwoordigheid van een groot aantal genodigden uit kerkelijke en burgerlijke kringen, ter herdenking van het feit, dat dit grondgebied 400 jaar geleden tot Heerlijkheid werd verheven, bidt voor U, bij het vernemen van Uw uitverkiezing tot Bisschop van het Roermondse diocees om sterkte en wijsheid en biedt U zijn eerbiedige gelukwensen aan voor een zegenrijk en lang episcopaat.

J. W. Quint,
Voorzitter.

Wij zouden thans deze plechtige bijeenkomst willen sluiten.
Wij kunnen dit niet doen zonder U allen zonder onderscheid nogmaals onze dank te hebben betoond voor Uw aanwezigheid bij en Uw blijken van instemming met deze feestelijke herdenking.
Het valt ons zelfs moeilijk afscheid van U te nemen.
Mogen wij U vragen na afloop van het officiële gedeelte nog enige tijd de gasten van het gemeentebestuur te willen blijven in een gemoedelijk en ongedwongen samenzijn.
Wij zijn echter genoodzaakt bij gebreke van een andere ontvangstruimte tot dit doel opnieuw deze zaal te benutten, maar thans nadat Uw zetels zijn verwijderd.
Zou het mogelijk zijn, dat U zich daartoe dan met ons even begeeft op de gang en in enige aangrenzende ruimten. Aldaar, alsmede bij terugkeer in deze zaal zal alsdan een feestdronk met bijbehoren worden aangeboden.
Mogen wij thans met het gebruikelijke gebed, dat, nu wij deze middag in gedachten bij het verleden met zijn strijd en de toekomst van Brunssum met haar zorgen hebben verwijld, toch wel bijzonder zinvol is, *deze* historische raadszitting opheffen.
„God, wij danken U na deze arbeid en bidden U, dat Gij hem wilt doen gedijen en strekken tot heil der gemeente, welker belangen aan onze zorgen zijn toevertrouwd. Moge er vrede en welvaart heersen.

Amen.”

Aldus vastgesteld in de openbare vergadering van
De Raad voornoemd,

J. W. Quint, voorzitter.

P. L. Houben, secretaris.

Brunssum,

vierhonderdjaar heerlijkheid

DE Limburger hecht — m.i. gelukkig — nog aan traditie en voelt zich gebonden aan de gemeenschap, die hem het leven als mens voor een goed deel mogelijk maakt. Er bestaat een algemeen streven deze binding te verstevigen. Men heeft ingezien, dat de mens, die in onze tegenwoordige grote steden als 't ware verloren loopt, deze binding niet kan missen en probeert dit op te vangen door het scheppen van wijken of buurten van zodanige omvang, dat de individuele bewoners voor elkaar geen vreemdelingen behoeven te zijn. Ofschoon Brunssum behoort tot de snelst gegroeide gemeenten van ons land, is zij gelukkig niet uitgewassen tot een dergelijke omvang, dat zij voor de inwoners tot een onbestemd begrip is geworden.

Zin voor traditie en historie bleef hier behouden: het omvangrijke werk van Pastoor Moonen „Brunssum de eeuwen door”, met medewerking van het gemeentebestuur uitgegeven, legt er van getuigenis af. Het ligt dus voor de hand, dat men ook hier het feit niet ongemerkt heeft willen laten voorbijgaan, dat vier eeuwen geleden de gemeenschap, waarvan de huidige gemeente Brunssum geacht kan worden de voortzetting te zijn, vastere vorm en gestalte kreeg.

Wij willen hier iets uitvoeriger de gebeurtenis, die thans vier eeuwen achter ons ligt, belichten. Van de ene kant een niet gemakkelijke taak: immers het moet moeilijk geacht worden het werk van Brunssum's geschiedschrijver, die deze episode natuurlijk ook behandelt, aan te vullen en te verbeteren. Van de andere kant een aangename taak, want gezien de gebleken belangstelling voor de historie kan men op een geïnteresseerd en deskundig gehoor rekenen.

Wij zullen dus genoodzaakt zijn ons onderwerp uitvoerig te behandelen en verschillende details aangaande het ontstaan van de Heerlijkheid Brunssum naar voren te brengen. Globaal genomen zou men zeggen, dat deze wijziging van de staatkundige toestand van enkele kleine dorpen in de 16e eeuw uit het oogpunt van de algemene geschiedenis toch niet belangrijk kan zijn. Ingepast in het kader van een groter geheel zal echter blijken, dat deze in zich niet zo belangrijke gebeurtenis een symptoom en uitvloeisel is van een toestand, die het verloop van de West-Europese geschiedenis merkbaar heeft beïnvloed. Trouwens hoe kan men in de geschiedschrijving komen tot de kennis van het algemeen geldende tenzij door het onderzoek van bijzondere gebeurtenissen en details?

In kleiner verband gezien heeft deze gebeurtenis van vier eeuwen geleden ongetwijfeld ook invloed uitgeoefend op de historische ontwikkeling van

Raadhuis Brunssum

de gemeenschap, waarvan de tegenwoordige gemeente Brunssum de uiterlijke verschijningsvorm is. De lotgevallen van onze voorouders en van de streek, waarin wij thans leven, wekken terecht onze belangstelling, omdat wij ons hiermede verbonden voelen.

Wij zullen trachten U een aanschouwelijk beeld te geven van hetgeen zich in 1559 heeft afgespeeld, waarbij wij echter enigszins in tijd en ruimte moeten uitwijken.

De provincie Limburg is — zoals algemeen bekend mag worden verondersteld — een schepping uit 1815. Het gebied van onze huidige provincie was vóór de Franse tijd onderdanig aan verschillende souverainen. Zo werd een gedeelte van deze streken als zogenaamde „Landen van Overmaze” bestuurd vanuit het hertogdom Brabant, dat omstreeks het midden van de 16e eeuw deel uitmaakte van de zeventien nederlandse gewesten. Tot deze „Landen van Overmaze” behoorde ook het land van Valkenburg, waarin Brunssum gelegen was. Keizer Karel V, die onder zijn vele titels ook die van Hertog van Brabant en heer van Valkenburg voerde, had in 1555 in die gedenkwaardige zitting van de Staten-Generaal te Brussel het bestuur over de Lage Landen aan zijn zoon Filips II overgedragen. In vele opzichten ongetwijfeld een groot vorst, deze Karel V, doch niet geniaal genoeg om opgewassen te zijn tegen de problemen van een tijd, waarin wereld en maatschappij zulke grondige wijzigingen ondergingen.

Zijn grootse plannen werden dan ook in de loop van enkele tientallen jaren tot even zovele desillusies: noch het herstel van de katholieke eenheid, noch de definitieve afweer van het Turkse gevaar van het Christelijk Europa gelukte hem. Een blijvende en onverbreekelijke eenheid tussen de Oostenrijkse en de Spaanse erflanden van het Habsburgse huis

kon hij niet tot stand brengen. Zijn jeugdideaal: het herstel van het Bourgondische Rijk van Karel de Stoute was hem slechts in zoverre gelukt, dat hij wel is waar de zeventien Nederlandse gewesten als een naar buiten en naar binnen geconsolideerde en gecentraliseerde staat aan zijn opvolger kon nalaten, daarentegen groeide deze consolidatie helaas niet uit tot een nationale eenheid en viel zij al te spoedig weer uiteen.

Bovendien had de keizer om zijn grootse taak als leider van de West-Europese Christenheid te kunnen volbrengen de Nederlandse gewesten steeds zwaardere financiële lasten moeten opleggen. Het staat vast, dat bij het aftreden van Karel V de staatsfinanciën volkomen waren vastgelopen. Ontgoocheld nam de vorst dan ook afscheid van het land, waar hij was geboren en opgegroeid, en dat zijn grootste liefde had gehad.

Filips II stond dus reeds aanstonds bij de aanvaarding van zijn regering voor grote problemen. Behalve de hopeloze financiële toestand een oorlog met Frankrijk, die hij tot een goed einde moest brengen, en die — noodgedwongen — in 1556 door een bestand tijdelijk onderbroken werd. De financiële crisis, waaronder niet slechts een of enkele van Filips' staten, doch geheel Europa gebukt ging, eiste dringend een volledige herziening van het nog op volkomen middeleeuwse voet geschoeide belastingstelsel. Tot nu toe had men zich beholpen met het crediet van de in die tijd snel omhoogkomende grote bankiershuizen, zoals dat van de Fuggers, de Welsers, enz.. Deze gingen echter steeds hogere waarborgen en tegenprestaties eisen. De rente liep op tot 10, 15 ja zelfs tot 20 procent. De debacle kwam in 1557: de regering zag zich gedwongen de rentebetalingen van de staatsleningen te staken. Terwijl men zich bezon op een ingrijpende verandering van het belastingstelsel werden er enkele maatregelen genomen om aan zoveel mogelijk contant geld te komen. Een ervan was de verkoop of verpanding van domeinen. Nog in juni 1557 gaven de staten van Brabant hun toestemming tot vervreemding van domeinen in dat hertogdom gelegen tot een bedrag van 600.000 pond.

In de „Landen van Overmaze”, ons tegenwoordige Zuid-Limburg dus, werden derhalve verschillende heerlijkheden gecreëerd en ten verkoop aangeboden aan de meestbiedende. Door op deze wijze overheidsgezag als privaats bezit over te dragen aan kleinere machthebbers ging de regering lijnrecht in tegen de traditionele Bourgondisch-Habsburgse politiek, die reeds tientallen jaren lang een zo groot mogelijke centralisatie had nagestreefd. De zo moeizaam verworven eenheid van de Nederlandse gewesten werd erdoor in gevaar gebracht, terwijl de kleinere heren en landedelen, welke naderhand de grootste tegenstanders van de centrale regering zouden blijken te zijn, in hun positie versterkt werden.

In het tegenwoordige Zuid-Limburg kwamen zo als uitvloeisel van deze maatregel tot stand de heerlijkheid Geleen (waaronder vielen Geleen en Spaubeek), de heerlijkheid Oirsbeek (omvattend Oirsbeek, Amstenrade, Bingelrade en Merkelbeek), de heerlijkheid Eysden, de heerlijkheid Schin op Geul, en de heerlijkheid Brunssum (waaronder dus begrepen waren Brunssum, Schinveld en Jabeek).

De heerlijkheid Brunssum kwam tot stand bij akte van 27 januari 1559. Zoals U bekend zal zijn luidt de letterlijke aanduiding van de datum in

deze akte enigszins anders en wel als volgt: „Gegeven in onser stadt van Bruessele den XXVIIen dach van Januario int jaer ons Heren duysent vyfhondert ende achtenvyftich nae costume van scrijven ons hoefs van Brabant van onsen Rycken van Spaengnen ende Sicilien tderde ende van Napels tyvfste.”

Zoals ik reeds elders uiteengezet heb wijzen de woorden „nae costume van scrijven ons hoefs van Brabant” op het gebruik van een afwijkende z.g. jaarstijl. In de middeleeuwen begint men de telling van het nieuwe jaar nl. niet altijd op 1 januari, zoals thans, maar in sommige streken op Kerstmis (men gebruikte dan de z.g. Kerststijl) of op Pasen (de z.g. Paasstijl). Deze Paasstijl werd nog lang door verschillende regeringsinstanties gebruikt, zoals bv. door het hof van Brabant te Brussel.

27 januari 1558 volgens Paasstijl moet dus naar onze jaartelling gelezen worden als 27 januari 1559. Dit blijkt ook uit verschillende andere bijkomende feiten uit deze en andere akten van het Hof van Brabant, doch het zou mij te ver voeren hier thans dieper op in te gaan.

Laten wij liever onze aandacht richten op de gang van zaken bij de verheffing van Brunssum tot heerlijkheid als zodanig.

Zoals wij gezien hebben besloot Filips II om aan contant geld te komen bepaalde domeinen te verkopen. Tot deze koninklijke domeinen — het woord domein dan genomen in meer uitgebreide betekenis — behoorden niet alleen onroerende goederen maar ook het recht tot het uitoefenen van het overheidsgezag. Zodra overheidsgezag over een bepaald gebied overgedragen wordt in privaat bezit ontstaat een heerlijkheid. Het woord „heerlijkheid” duidt dus op de eerste plaats aan: overheidsgezag in privaat bezit. Doch tevens verstaat men onder „heerlijkheid” het gebied, waarover dit overheidsgezag door een bepaald privaat persoon wordt uitgeoefend.

In 1558 nu kregen enkele hoge functionarissen van de centrale regering te Brussel, te weten: Peter Boisot, de tesorier-generaal van financiën, Roeland Longin, de president van de rekenkamer en Nicolaas Oudaert, Raad-ordinaris van de Raad van Brabant, last om tot verkoop van de heerlijkheid Brunssum over te gaan en wel zoals in de akte luidt: „van der hooger middele ende leeghe heerlicheyt van onser banck van Brunshem mit zynen toebehoirten ende gerichticheyt in alder vuegen ende manieren als wy die aldaer tot hiertoe gebruyckt ende beseten hebben gehait Soe wyt ende breet als heur die palen ende limiten daeraff streckende ende extenderende zyn mit oyck die chynsen ende seker incommen aldaer jaerlycx vallende ende verschijnende ende totter voirs. heerlicheyt behoirende” — waarna een aantal, niet bijzonder grote, inkomsten worden opgesomd — „om dairaff gemaect te moegen worden een banck ende aldaer te stellen meyer schoutet scepenen ende andere officiers daer nootelyck wesende die kennisse bericht ende judicature hebben sullen van allen saken criminele ende civile mit des daeraen cleeft”.

Uit dit citaat springt duidelijk naar voren, waar het bij deze verkoop om gaat en wat het belangrijkste geacht wordt, nl.: de hoge, middele en lage heerlijkheid of jurisdictie over het gebied, waarover de reeds lang bestaande schepenbank van Brunssum haar rechtsmacht uitstrekke. Onder de in die tijd gangbare begrippen van hoge, middele en lage jurisdictie

of justitie werden begrepen: op de eerste plaats o.a. de rechtspraak in criminele zaken (zware misdrijven dus) d.i. de hoge justitie, verder de criminale rechtspraak over kleinere delicten (correctionele zaken) en de civile rechtspraak benevens de aanstelling van voogden, toezicht op wegen enz., d.i. de middele justitie; de overdracht van vast goed, het vestigen van zakelijke rechten enz., wat wij ook wel eens de vrijwillige rechtspraak noemen, viel onder de lage justitie.

Het belangrijkste werd dus de rechtspraak met de daaraan verbonden inkomsten geacht. Dit ligt voor de hand aangezien in vroegere eeuwen de zorg van de overheid in een ander vlak lag dan tegenwoordig. Bestaat tegenwoordig de taak van de overheid voorn. in het reglementeren van het doen en laten van de onderdaan, zodat de nadruk vooral op wetgeving en de daarmee samenhangende uitvoeringsvoorschriften valt, in de meer primitieve samenleving van onze voorouders een aantal eeuwen geleden, bestond de voornaamste taak in het ingrijpen, het corrigeren als iets verkeerd ging. De rechtspraak derhalve was veel belangrijker dan de wetgevende en uitvoerende macht. Een indeling in de drie machten (de leer der trias politica) kon dan ook eerst opkomen, toen de twee laatstgenoemde gelijkwaardig en van evenveel betekenis waren geworden als de rechtspraak.

Deze hoge, middele en lage justitie kreeg met het benoemingsrecht van schout, schepenen en andere ambtenaren — practisch alle rechterlijke ambtenaren dus — zijn afronding.

Aangezien de schepenbank van Brunssum haar rechtsgebied ook uitstrekte over de tegenwoordige gemeenten Schinveld en Jabeek, gingen beide dorpen eveneens deel uit maken van de nieuwe heerlijkheid. Voor wat betreft de administratie, die — zoals ik zeide — vooral aanvankelijk van zeer geringe betekenis was, waren de drie dorpen gescheiden, welke scheiding ook in de heerlijkheid gehandhaaft bleef. Bij de vorming van de gemeenten heeft dit doorgewerkt.

Naast de verkochte rechten behield de koning zich toch verschillende z.g. regalia — koninklijke rechten — voor. B.v. de klokslag, d.w.z. het oude middeleeuwse recht om door middel van het luiden van de banklok de bevolking tot verdediging van het land op te roepen, en natuurlijk het recht om beden, d.w.z. belastingen te heffen.

Ook werd deze verkoop niet als definitief beschouwd en in de betreffende akte wordt de rechtshandeling vaker aangeduid als verpanding. Beide woorden worden door elkaar gebruikt. Hiermee behield de koning zich het recht voor de heerlijkheid terug te kopen. De geldnood der regering, een verschijnsel dat niet alleen aan onze tijd inhaerent is, heeft een terugkoop echter niet toegelaten. De koop werd trouwens in 1609 reeds definitief, doch daarover later meer.

Eenmaal tot verkoop besloten zijnde werd hiervan door middel van aanplakking in het land van Valkenburg en afkondiging in de kerk van Brunssum kennis gegeven. Van een dergelijke uitvoerige bekendmaking werd bij een openbare verkoop nooit afgeweken, niet zozeer om zoveel mogelijk gegadigden op te roepen, dan wel om al degenen die rechten op de te verkopen goederen meenden te hebben, hiervan in kennis te stellen.

Gezien de vermelding in de datum van de akte vond de verkoop zelf vermoedelijk plaats te Brussel en niet hier te Brunssum of Valkenburg. Zij vond wel op de ook hier gebruikelijke wijze plaats, nl. bij het uitdoven van de brandende kaars, d.w.z. men kon bieden zolang als de kaars, die men bij het begin van de verkoop ontstoken had, nog brandde. Hij die bij het uitgaan van de kaars het laatste en hoogste bod had gedaan, was koper. In ons geval was dat Werner Huyn van Amstenrade, voor de som van 2260 Karolus-guldens.

Het zou wel interessant zijn iets meer te weten over deze Werner Huyn van Amstenrade, de eerste Heer van de Heerlijkheid Brunssum.

Trouwens de gehele familie Huyn van Amstenrade heeft in de Zuid-Limburgse geschiedenis een grote rol gespeeld, zodat een uitvoerige studie over deze familie verantwoord zou zijn. Deze kan echter niet geschreven worden zonder het archief van deze familie te bestuderen, dat grotendeels in het bezit is van de prinsen de Ligne op het kasteel Beloeil in Henegouwen, België. De prinsen de Ligne zijn — zoals wij aanstonds zullen zien — op een gegeven moment via erfopvolging in het bezit van de heerlijkheden van de Huyn's van Amstenrade gekomen, waarbij ook het familiearchief aan hen overging.

Over Werner Huyn van Amstenrade, de eerste heer van Brunssum, heb ik toch echter een en ander kunnen achterhalen. De Huyn's zijn een oud in deze streken inheems geslacht. Zoals bekend is voeren vele Zuid-Limburgse families de naam Huyn of Hoen. Zo b.v. Huyn van Amstenrade, Huyn van Merkelbeek, Huyn van Rodebroek, Hoen tzo Broek, enz. Of deze families een gemeenschappelijke stamvader hebben zal moeilijk te achterhalen zijn. Opvallend is wel, dat beide eerstgenoemde nl. Huyn

Schutterij St. Gregorius, Brunssum

van Amstenrade en Huyn van Merkelbeek (van deze laatste stammen vermoedelijk vele van de Zuid-Limburgse Merkelbach's af) een zelfde wapen voeren, nl. het slangenkop-kruis. Mogelijk is het dat de naam Huyn, die wellicht een bepaalde eigenschap aangeeft, door verschillende personen werd gedragen.

Onze Werner Huyn van Amstenrade was een zoon van Jan Huyn van Amstenrade en Mechtildis van Cortenbach. Hij zal kort na 1530 geboren zijn en huwde omstreeks 1560 met Anna van Strijthagen. Hij moet een zeer zakelijk aangelegd persoon geweest zijn; van zijne financiële transacties met heerlijkheden en ambten vindt men de weerslag in verschillende akten. Zo kocht hij reeds in 1558 voor de som van 600 pond de heerlijkheid Oirsbeek, waaronder eveneens begrepen waren de dorpen Amstenrade, Bingerade en Merkelbeek. In 1559 verwerft hij dan — zoals wij gezien hebben — Brunssum met Schinveld en Jabeek voor de som van 2260 Karolusguldens. Tevens kocht hij — vermoedelijk in dezelfde tijd — het kasteel en de halve heerlijkheid van Brusthem, bij St. Truiden in België gelegen. Hij moet dus over ruime geldmiddelen hebben kunnen beschikken. Arnold Huyn van Amstenrade, die de heerlijkheden Geleen en Eysden kocht, was een achterneef van hem.

In 1565 was hij tevens stadhouder van het leenhof van Valkenburg. Dit ambt had hij gekregen via de familie van zijn vrouw, Anna van Strijthagen. Immers het ambt van stadhouder — d.w.z. plaatsvervanger van de heer — van het Valkenburgse leenhof was eveneens verpand en in de eerste helft van de 16e eeuw in het bezit van de familie van Strijthagen.

In 1565 heeft Johan van Strijthagen dit — vermoedelijk tegen een vergoeding in geld of goederen — overgedragen aan zijn zwager Werner Huyn van Amstenrade. Op zijn beurt werd deze echter gedwongen dit ambt in 1587 te verkopen aan Wolter Hoen van Hoensbroek. Werner Huyn schijnt in die tijd in het land van Valkenburg niet meer erg in aanzien geweest te zijn. En met reden. Reeds in 1577 werd hij „ob graves en varios excessus” voor het gerecht van de bisschop van Roermond gedaagd. Welke deze buitensporigheden waren kunnen we wel vermoeden, als wij de verschillende verklaringen van zijn echtgenote lezen. Wij zullen hier niet verder op in gaan.

Nog vóór zijn dood verkocht Werner Huyn van Amstenrade zijn rechten op de Heerlijkheid Brunssum en Oirsbeek aan zijn achterneef Willem Huyn van Amstenrade. Het huwelijk van Werner Huyn met Anna van Strijthagen bleef kinderloos. Hij zelf overleed 14 juli 1595 en werd begraven in de kerk van het thans Belgische Brusthem, waarvan hij — zoals ik reeds zeide — ook Heer was. Zijn grafzerk met o.a. zijn wapen en dat van zijn voorouders moet daar nog in de kerk aanwezig zijn. Het opschrift luidt:

„Der edeler erentfester Werner Huyn van Amstenrade, heer tot Brustum die sterff den 14 julii Ao 1595. Der seel Godt genaedt.”

Vermoedelijk heeft hij zich op het einde van zijn leven teruggetrokken op zijn goed te Brusthem, en is zijn belangstelling voor deze streken verminderd, hetgeen de verkoop van de heerlijkheid Brunssum en Oirsbeek zou verklaren. Mogelijk ook is zijn financiële toestand, die gezien de

aankopen in zijn jongere tijd goed geweest moet zijn, naderhand verslechterd.

Zoals reeds gezegd, komt de heerlijkheid Brunssum in 1593 in handen van Willem Huyn van Amstenrade. Deze overleed echter reeds een jaar later, waardoor de heerlijkheid vererfde op zijn broer Arnold Huyn, die ook reeds Heer van Geleen was. Deze wist in 1609 beide heerlijkheden definitief in eigendom te verwerven. Door nl. zijn rechten op een bos en landerijen gelegen te Oud-Hulst in Vlaanderen, die hem door vererving waren toegefallen, af te staan aan de centrale regering te Brussel, zag deze laatste af van haar recht op terugkoop van de heerlijkheden Geleen, Brunssum, Oirsbeek en nog enige andere. Al deze heerlijkheden, die de Huyn's tot dan toe in zekere zin slechts in pand hadden gehad, gingen thans in volle eigendom op hen over.

Reeds een jaar later — in 1610 dus — verkocht Arnold Huyn de Heerlijkheid Brunssum weer aan een achterneef, ook een Werner. De personele unie met de heerlijkheid Geleen kwam hierdoor weer te vervallen. De Heerlijkheid Brunssum verwisselde nogal vaak van Heer. Om kort te gaan: omstreeks 1650 stonden Brunssum en Geleen weer onder één en dezelfde Heer nl. Arnold Wolfgang Huyn, die — overigens wellicht ook niet zonder financiële aderlating — gedaan wist te krijgen, dat Geleen en ook Amstenrade tot graafschap werden verheven, zodat hij en zijn nakomelingen zich voortaan Graaf van Geleen en Amstenrade mochten noemen. Daarnaast bleven zij echter ook nog de titel van Heer van Brunssum voeren. Door vererving en verkoop kwam daarna de heerlijkheid Brunssum achtereenvolgens in het bezit van de families von Salm, de Ligne, Willems en de Marchant et d'Ansembourg.

Dit alles vond een einde door de verovering van deze streken door de troepen van de Franse republiek. Bij besluit van de franse Nationale conventie van 1 oktober 1795 werden de Zuidelijke Nederlanden, waaronder ook het land van Valkenburg, bij Frankrijk ingelijfd. Voor en na werden hier de franse wetten van toepassing verklaard. Reeds in 1789, in de befaamde vergadering van de franse Constituante in de nacht van 4 op 5 augustus — de Bartholomaeus-nacht der privilegiën — waren in de eerste uren van de revolutie alle heerlijke rechten vervallen verklaard. Deze wet van 4 augustus 1789, met enige andere op hetzelfde onderwerp betrekking hebbende, werd op 10 december 1795 door de volksrepresentanten ook hier van kracht verklaard. 10 december 1795 is dus de dag waarop de heerlijkheid Brunssum ophield te bestaan.

De regeling van de gemeentelijke indeling en het gemeentelijk bestuur had aanvankelijk nog al wat voeten in de aarde, maar werd na enige jaren toch definitief. En ofschoon tot de heerlijkheid Brunssum ook de tegenwoordige gemeenten Schinveld en Jabeek behoorden, mogen we toch Brunssum als de rechtmatige opvolger van de oude heerlijkheid beschouwen.

Laten we thans nog kort onze aandacht wijden aan de betekenis van de verheffing van Brunssum tot heerlijkheid voor de bewoners in die tijd zelf. Of dit hun materiële levensomstandigheden werkelijk merkbaar heeft beïnvloed, waag ik te betwijfelen. Van een persoonlijke relatie tussen de heer van de heerlijkheid en zijn onderdanen — zoals deze in de

middeleeuwen wellicht bestaan had — kan men in de 2e helft van de 16e eeuw moeilijk meer spreken. We hebben gezien, dat de heren van Brunssum verschillende, zelfs uit elkaar liggende heerlijkheden bezaten. Het gemak waarmee een heerlijkheid van de hand werd gedaan, pleit niet voor een grote interesse in het wel en wee van de bevolking. De eerste heer van Brunssum — een figuur waarvoor wij helaas niet te veel achting kunnen koesteren — verkocht de heerlijkheid Brunssum enkele jaren vóór zijn dood en trok zich terug op een andere bezitting aan de overzijde van de Maas. Van de overige leden van de familie Huyn van Amstenrade zijn ons echter wel bewijzen van directe belangstelling bekend voor de gebieden, die onder hun bestuur stonden. De von Salm's en de hoogadelijke prinsen de Ligne zullen wellicht zelden of nooit in deze streken geweest zijn. Willems en de graven de Marchant et d'Ansembourg woonde echter weer in dit land en hadden dus meer contact met de bevolking. Ook zal uiteindelijk het gevoel tot een bepaalde heerlijkheid te behoren, waardoor men zich onderscheidde van zijn naburen, de bewoners niet onberoerd hebben gelaten. De schepenen zullen met een zekere trots en gevoel van eigenwaarde recht gesproken hebben uit naam van hun eigen Heer: de Heer van Brunssum! In een tijd, waarin grote afstanden moeilijk overbrugd werden, was het gevoel deel uit te maken van een kleine gemeenschap reëler, dan het besef tot een staat te behoren, waarvan de grenzen op een onvoorstelbare afstand lagen. Het tot stand komen van de heerlijkheid Brunssum vier eeuwen geleden zal derhalve zeker de bewoners innerlijk niet onberoerd hebben gelaten.

Overzien wij tenslotte de resultaten van dit onderzoek naar de gebeurtenis, die we heden herdenken, dan kunnen wij vaststellen, dat de Heerlijkheid Brunssum ontstaan is uit de geldnood van de centrale regering der 17 Nederlandse Gewesten; dat de verkoop van heerlijke rechten in die tijd gezien moet worden als een daad, die het particularisme bevorderde, en die niet strookte met het algemeen belang der Nederlanden. Door het creëren van kleine eenheden werd als het ware een nationalisme op kleine schaal mogelijk gemaakt, de verbrokkeling in de hand gewerkt, en de groei van de Nederlandse staat belemmerd.

En al is geschiedenis de geestelijke vorm, waarin een cultuur zich reenschap geeft van haar verleden, en een historische herdenking dus een uiting van onze visie op een bepaald gebeuren in het verleden, toch herdenken wij dit feit met vreugde.

Immers het bewustzijn, dat wij als Limburgers verbonden moeten blijven met hen die vóór ons hier leefden in dit land; met hen die zoveel waarden aan ons overdroegen, en ons bidden leerden tot de ene ware God; dat wij ondanks alle internationale binding onze eigen Limburgse aard mogen en moeten bewaren, dit alles geeft ons het recht de gedenkwaardige feiten te herdenken, die in onze eigen kleine gemeenschappen de onderlinge band hebben bevorderd.

En we zijn er niet minder goede Nederlanders noch Europeanen om.

M. K. J. SMEETS

Uit het oude Brunssum

INDIEN, toen de gedaanteverandering van Brunssum zich begon te voltrekken, de geschikte persoon ter plaatse was geweest, om zoveel mogelijk een oog te houden op afgravingen van terreinen, ontginningen van zand, kiezel en klei, en zelfs van de bruinkool, had er heel wat gered kunnen worden, waar de beoefenaar der geschiedenis levendig belang in zou gesteld hebben. De bodem bewaarde hier vele eeuwen dicht aan zijn oppervlakte de povere resten van vroegere menselijke bewoning, maar deze zijn niet bestand tegen de werktuigen en gereedschappen der industrie.

Gedane zaken nemen ook hier geen keer; wat er in veiligheid kon worden gebracht, bevindt zich thans ver buiten Brunssum. We konden een kamer rijk zijn geworden op ons Gemeentehuis van Brunssum met een pracht-collectie praehistorische en historische objecten uit eigen bodem.

De herdenking van de oprichting der zelfstandige heerlijkheid Brunssum heeft de aandacht weer even gevestigd op dit oude dorp met zijn geheimzinnig achterland der Brunsummerhei. Wie dit heideland in zijn ongeschondenheid heeft gekend van een halve eeuw geleden, wordt een tikje weemoedig bij de teistering, die het pracht-landschap onderging onder de adem der industrie. Maar ook door een onverstandig en onberedeneerd gebruik als recreatie-oord. De bruinkoolindustrie haalde er vlak bij de wijk Langeberg geweldige happen uit. De dekkingslaag van de bruinkool (wit zand) werd over een grote oppervlakte van de hei verspreid en schiep een onbegroeide zandvlakte, die bij de wandelaar woestijn-gedachten oproept. De schatten, die de omgeving van Brunssum aan nuttige defstoffen bewaart, worden nu ten nutte gemaakt aan de welvaart, wat natuurlijk verstandig is, maar de schoonheid van het landschap gaat er onherroepelijk aan te gronde. In de richting Waubach zien we een omgewoeld land, waar de gewone vegetatie van struikheide en bremsoorten totaal onmogelijk is geworden.

Door onverklaarbare oorzaken is over heel het heidegebied de enige echt inheemse conifeer, de jeneverbes, totaal verdwenen. Nieuwe aanplant van enkele honderden exemplaren onderging eenzelfde lot. Aan de jeneverbes, in ons dialect „wachelder” geheten, zijn nog enige historische herinneringen verbonden. Takken van de „wachelder”, naast deur of poort aan de muur gehecht, vertelde ons vroeger, dat daar een tapperij was. Een tapperij beginnen noemde men daarom „de wösj oetsjtacke” en in de heel oude tijd heetten dranklokalen „wachelderhuizen”. We hebben deze tooi van de herbergen met wacheldertakken nog goed gekend.

Herhaaldelijk worden we bij plaatsbenaming in en om de Brunsummerhei voor raadsels gesteld. Zo pas nog zijn in deze periodiek nog nieuwe

gezichtspunten geopend over de Landgraaf. We zouden de aandacht even willen vestigen op enkele andere plaatsnamen, waarmee we geen raai weten. Zo heet een waterplek in het vochtigste deel der hei, die met geen stok te peilen is, de „Walderput” of in de volksmond de „Wallenderput”. Zit in dit „wallen” soms iets van „opkoken” of „opborrelen”? Het „Heldenwierskamp”, thans een met laag struikgewas begroeid terrein achter de Rode Beek (van Brunssum uit gezien), en de „Sjterrebach” zouden volgens Frans Erens familienamen zijn, die toebehoord hebben aan ondernemers die in deze streek hun geluk vergeefs beproefd hebben. De „Seekoulen”, die vlak langs de weg Brunssum—Heerlen een ongemeen fraai uitzicht openen op de grote hei, vragen dringend om verklaring van haar naam. De benaming is zeer oud en werd reeds genoemd, om de plaats aan te duiden, waar de galg van Brunssum stond.

Er zijn rond Brunssum ook namen, die in het oude volksleven hun verklaring vinden, zoals „de Botberg”, „de Bleik” en „de Schapendries”. De „Kranepuil” zijn door de aanleg van de Hendrik totaal verdwenen; ’t waren enkele kleine vennen in de eenzame heide, waar de kraanvogels het bij hun overtocht waagden neer te strijken en te rusten. Ten slotte moeten we omwille van het oude volksgeloof aan „auvermennekes”, de „Auverberg” nog even noemen; de heuvel van die naam is verdwenen bij het aanleggen van de „stort” van de Hendrik. We moeten er hier vaak tegen vechten, dat door „verhollandsing” (ook in schriftelijke stukken) niet zal gezegd en geschreven worden „Oeverberg”, wat vooral door niet-

Gasthuis

Limburgers nog druk geschiedt. Men zou door deze naamverandering de oorspronkelijke betekenis van de naam geheel in 't duister hullen. Bij Geulle vindt men de naam „Hussenberg” met gelijke betekenis. In de nabije Kempen spreekt men van „Hussen”.

Brunssum heeft de eeuwen door geen grote welvaart gekend. Alleen westelijk van het dorp waren er vruchtbare gronden. Deze waren groten-deels hoevebezit der bekende Brunssumse kastelen. Toch had Brunssum vóór de Franse Tijd, volgens de opsomming van het werk van Pastoor Moonen, niet minder dan 58 laathoven, die cijnsplichtig waren aan de laatheer van Brunssum. Wanneer men echter nagaat, hoe het overgrote deel van deze laathoven slechts heel kleine bezittingen waren, dan begrijpt men, dat uit dat aantal niet te concluderen valt, dat Brunssum een wel-varende agrarische bevolking had. Er waren laathoven van 4 bunders, van 2 bunders en we vonden er zelfs één, die uitsluitend bestond uit een boerenhuisje met koolhof. Enkele maar brachten het tot boven 10 bun-ders. De cijns van die heel kleine bezittingen moet dus wel belachelijk klein geweest zijn; we vinden er een paar van „één stuiver brabant”, een andere met „3 cappoenen 's jaars”.

De laatheer van Brunssum was rond het midden der 16de eeuw Jonker Jan Clut, die op het kasteel de Rozengard woonde en die de eerste Cijnskaart voor Brunssum samenstelde. Later was het laatheerschap in de Ridderfamilie Vos en in de 18de eeuw in de Baronnenfamilie De Negri op Genhoes. Enkele namen van laathoeven heeft het Gemeentebestuur van Brunssum willen bewaren door de kleine verbindingstraatjes tussen de bungalow-groepen bij de rectoraatskerk van Rumpen naar die laathoven te noemen. We vinden daar o.a. Tolenhof, Taelmanshof, Woendershof e.a. Proberen we nu het Brunssum van even vóór 1900 in het laatste deel van deze bijdrage nog even te doen herleven. Het inwoneraantal zal toen rond 1500 zijn geweest. Als gebouw imponeerde toen nog wel het kasteel van Genhoes, ofschoon het reeds in verval was; het werd sinds 1872 al niet meer door de Familie de Negri bewoond. In de zeventiger jaren woonden er door de cultuurlaan uit Duitsland uitgeweken Franciscanen. Op de Berg tegenover de Dorpstraat-Zuid ontwikkelde zich het klooster der Zusters tot een voor die tijd groot gebouwencomplex; het was gegroeid uit het deftige dorps huis Palant, waar vóór 1856 een fabriekje van zijden lint was gevestigd.

Bij de laatste Negri's op Gen Hoes waren er verschillende heerboeren ofschoon het labeuren hun niet altijd even goed lag. Heel wat van hun fortuin is in de agrarische malaise, die rond 1880 inzette, te gronde gegaan. We hebben in onze jeugd nog een paar personen gekend, die op Genhoes bij De Negri paardeknecht of „bouwknacht” waren geweest. Een van deze vertelde ons van de vele behoeftigen, die door Genhoes in die tijd ondersteund werden door bedeling. Zo wist hij te vertellen, dat om de veertien dagen een volle oven van dertig broden besteed werd aan de armen van Brunssum.

Het Brunssumse rundvee had geen goede naam, evenmin als dat van Schinveld, omdat de graasplaatsen een slechte graskwaliteit hadden. Het was van een schraal type en verraadde de armzalige voeding aan de heirand of in de zure broeklanden. Toen zo wat rond de eeuwwisseling

eens een pastoor van Jabeek naar Schinveld werd benoemd zei men in Jabeek spottend: „Dae kumt van de wei op de hei”.

Zo tegen het voorjaar, als de eerste welige groei begon van granen, maar ook van de onkruiden, die er tussen opschoten, zag men tal van vrouwen in de velden dat onkruid verzamelen. Dat mocht, zo lang het graan nog geen halmvorming vertoonde (zo lang het nog niet „gepepen” was). Men noemde die werkzaamheid van de minder gegoede „kroeë”. Gehele vrachten van dat onkruid, gestopt in grijze zakken, die ze op het hoofd torsten, droegen ze tegen de avond huiswaarts. Dit goedje werd vaak nog eens in de „koeketel” gekookt, voor het vee er op werd vergast. Dan hingen er rond de kleine huizen eigenaardige benauwende geuren van de wilde spurrie, de distels, de korenbloem en andere vertegenwoordigers van Limburgs rijke flora. Een oud vrouwtje, dat ondanks haar nooddrift nog dichterlijk van aard was, zei vol goede moed van de distels:

„Zo mennig distelbuimke,
zo mennige laepel ruimke.”

Het „kroeën” was in oude tijden, om misbruiken te voorkomen, na het luiden van de avondklok verboden.

We kunnen niet nalaten uit het boek van Pastoor Moonen hier een kleine

Huisje van de „duppesjurger”, Bouwberg

aanhaling te geven over het dagelijks uittrekken van het Brunssumse vee naar de heikanten en bosranden, die enig gras leverden: „'s Zomers dreef de „tuter”, de kromme Poorts van de Maastrichterstraat, heel 't vee van de kleine boer gezamenlijk de hei in; als hij 's morgens door het dorp op zijn hoorn tuitte, gingen de stallen open en volgden de koeien de stoet, die hij 's avonds weer netjes thuis bracht. Alleen Martinus Eggen liet de zijne met een bel aan de nek onbewaakt door de bossen lopen”. — Die was dus in de contramine en dat kruiddde het boerenleven toch ook weer een beetje.

Boekweit werd er rond 1880 nog volop in Brunssum verbouwd, zodat de „boukeskouk” met Sint Maarten ook volop aanwezig was. Boekweit was altijd meer of min een riskant gewas en het kwam nog al eens voor, dat de bloem geen vrucht zette. Met een tikje bijgeloof schreef men dat soms toe aan het weer op een zekere kalenderdag:

„Sint Laurens, windj in 't louf,
Maakt os de boukend douf.”

Dat bijgeloof kan men zelfs ook nog beluisteren in de bijkomstige zegewens, die sommigen uitspraken, als ze de gewijde palmen rond Palmzondag op de akker brachten. Ik tekende op uit een Brunssumse mond:

„Dit paümken is gewied,”
„Dat God dees vrucht gebenediet.”

Tot zo ver is het goed, maar dan komt het:

„Zo mennig blaedje,”
„Zo mennig vaetje,”
„Zo mennig tekske,”
„Zo mennig zekske.”

Het spreekt vanzelf, dat het hele huiselijke leven de stempel droeg van soberheid. Men sliep heel algemeen op de „lang veldjvaere”, d.w.z. op het strobed, maar dat was toch ook weer niet typisch Brunssums; het was regel op het platteland. Om de tijd van de Bronkkermis, als de wanden der kamers gewit waren en de sokkels der buitenmuren langs de straat en op het erf geteerd waren, moesten de bedden van nieuw stro worden voorzien. Dat stro werd eerst met de hakselkist op een bepaalde lengte gesneden en dan in de beddetijk gestopt. De eerste nachten lag je er alles behalve gemakkelijk op.

Waar men ganzen hield spaarde men de veren bij de jaarlijkse pluk zorgvuldig, tot er voldoende was voor een veren bed, dat een weelde was, bestemd voor oude mensen. Het duurde geruimen tijd, voor men zo ver was; luister maar even naar het volgende rijmpje:

„Zeve gans, zeve jaor
„Ei vaerebèd, mer neit te sjwaor.”

Brunssum had gedurende veel eeuwen pottebakkerijen, zoals vele bodemvondsten getuigen. Men heeft ook de resten gevonden van de pottebakkersovens. De grondstof voor deze industrie, de zuivere klei, is in de schoot der Brunssummerhei op vele plekken in flinke lagen aanwezig. Een zeer oude naam, die de landzaat gaf aan deze klei is „dauwaerd”. Deze industrie heeft stand gehouden tot in de vorige eeuw. Rond 1900 was er nog één pottebakker, die zich beperkte tot het maken van bloempotten, een veel gevraagd artikel. Vóór 1900 waren het naast „baren” en potten de platelen (melkschotels), die op de boerderijen heinde en ver altijd weer opnieuw bijgekocht werden; de natuurlijke ontroming geschiedde immers in deze platelen, toen de centrifuges er nog niet waren. Men kan dus begrijpen, dat de „döppesjörger”, die in zijn „röls” deze waren aan de man bracht, in Brunssum thuis hoorde. De naam van een dezer „döppesjörgers” is ons bewaard gebleven, omdat hij een typisch geval schijnt te zijn geweest; het was Schmalschläger, die aan de bosrand bij Bouwberg woonde. Zijn huisje in vakwerk wit-zwart staat er thans nog en is het in-goede-staat-houden waard. Oude mensen uit Brunssum onthielden het rijmpje, waarmee hij in eigen dorp zijn pottebakkerswaar ventte:

Broenssem op en Broenssem aaf,
Gelt geer mich gein baren aaf,
Gaeft geer mich gei brood veur honk,
Sjmiet ich uch ein baar veur d'r monk.

De tochten van Schmalschläger strekten zich uit tot in de Kempen. Een der heiheuvels, de Douveberg, die verdwenen is bij de mijnaanleg, was bekend om zijn zuiver wit zand (geen zilverzand). Dit werd in kleine hoeveelheden gedolven en door de „zandcremers” van Brunssum met hun hondekarren gevent in Brunssum zelf en de omliggende dorpen. Dit zand werd gebruikt om iedere zaterdag het koperen huisraad en het tin blinkend te schuren, maar ook om de lemen of „drassen” vloer op zondag te bestrooien en zo een feestelijke opfleuring te geven. Even vóór de Bronkkermis kwamen de zandcremers van Brunssum karretjes te kort om allen in het dorp zelf en de omliggende plaatsen van zand te voorzien; het witte zand was niet te missen voor de versiering der straten bij de Bronk.

De kolenindustrie schiep totaal nieuwe toestanden en nergens werd wellicht daarmee een blijder perspectief geopend van komende welvaart dan in Brunssum.

W. J. VROMEN

Staatsmijn Hendrik, Brunssum

BRUNSSUM

en de Hoofdbank Heerlen

IN vele Heerlense bestuursstukken van het Ancien Régime treft men de benaming „*Hoofdbank*” aan. Naast het bekende schepenbankscollege, het plaatselijk overheidsorgaan met eigen rechtsgebied, moet dit college m.a.w. *gefungeerd* hebben als „*hoofd*” van andere, lagere bestuurs (= rechtsprekende) organen, zich uitstrekkend over een bepaald territoir.

Over de omvang van het voormalige rechtsgebied van Heerlen ontleen ik uit de „Limburgse Wijsdommen” van J. Habets het volgende (1). Eerst geeft hij een opsomming van de omliggende Heerlense gemeenten, die tot de recht- (= schepen) bank van Heerlen hebben behoord. In een volgende alinea vermeldt hij de z.g. *onderbanken* of lagere bestuursorganen, die te Heerlen in appèl m.a.w. ten hoofde gingen (2) n.l. de bank van Oirsbeek, met de parochiën Amstenrade, Bingelrade en Merkelbeek en de bank van *Brunssum* met de parochiën Jabeek en Schinveld.

Deze mededeling van Habets doet mij de vraag stellen, waarom hij o.m. Brunssum niet tot het oude rechtsgebied van Heerlen begrijpt en hij anderzijds Brunssum tóch in een appèl-verhouding tot Heerlen vermeldt. We raken hier het ontstaansvraagstuk der onderbanken als zodanig. Het komt mij verantwoord voor enkele gezichtspunten ter zake mede te delen. Lagere bestuursorganen in appèlbetrekking tot een hoofdbank ontstaan meestal t.g.v. een latere territoriale afscheiding van het oorspronkelijke (hoofdschepen)banksgebied. Zij treden uit de jurisdictie van de heer van origine, gaan een eigen administratieve en gerechtelijke eenheid vormen, maar blijven door middel van de appèl-factor met hun oorspronkelijke schepenbank verbonden, die hun „hoofd” wordt (3).

Het is nu merkwaardig, dat voor een zodanig uittreden uit het primaire Heerlense jurisdictie-gebied ten aanzien van Brunssum geen bewijzen voorhanden zijn. Uit een recente studie van mr H. Hardenberg weten we, dat Brunssum tot het karolingische koningsgoed van Gangelt behoorde, als zodanig vermeld in 827 (4). Van een bestaande parochiegrens tussen Heerlen en Brunssum maken anno 1150 de Annales Rodenses nadrukkelijk melding (5). Wanneer P. Peters een omschrijving geeft van de frankische mark Heerlen, wordt het domein van Brunssum hierbij niet inbegrepen (6). Het meest doorslaand bewijs is evenwel, dat Brunssum tot het parochiegebied van Gangelt behoorde: doorgaans viel het parochiegebied samen met de omvang van het frankische domein (7). H. Hardenberg heeft deze zienswijze nog eens duidelijk aangetoond voor Tilburg (8). We moeten derhalve tot de conclusie komen, dat de onderwerpelijke appèlbetrekking niet te herleiden is tot de tijd, toen het Heerlense jurisdictie-gebied nog ongedeeld was.

Brunssum is evenwel op een bepaald tijdstip afgescheiden van zijn oorspronkelijk rechtsgebied Gangelt. Het kwam aan het land van Valkenburg

kingen in de overheids sfeer tussen Brunssum en Heerlen aanwijsbaar zijn. Rond die tijd traden de hertogen van Brabant in de rechten van de heren van Valkenburg. Als hertogen van Limburg brachten zij het Limburgse leen Heerlen eveneens aan het zich toen tot een afgerond geheel gevormd hebbende land van Valkenburg (12). Vooreerst waren de rechts-costuymen van Heerlen de richtlijnen van bestuur voor Brunssum (13).

Merkwaardig is voorts de bevoegheid van de hoofdschepenbank Heerlen om de rekeningen te sluiten van bepaalde dorpslasten in de onderbanken i.c. de belastingen of beden. Talrijke bede-rekeningen uit de 15e en 16e eeuw geven hiervan een beeld: de belastingopbrengst der onderbanken staan geregistreerd onder de hoofdbank Heerlen (14).

De opbrengst van belastingen tussen de jaren 1371—1383 werden in de vorm van quittancies door het schepencollege van Heerlen namens Brunssum en de andere onderbanken voor „betaald” verklaard, waarbij tevens Heerlen namens Brunssum zegelde. Een voorbeeld geeft hiervan o.m. een quittantie van 1 augustus 1372: „in orcunde der werheit have wir schepen van Herle vur ons ende vur die ander zwee benke vurs. onsen zegel an desen brief gehangen, dat wir schepen van Bruynsheym ende van Oirs-beke bekennen were zijn want wir eygens zegels derven” (15).

De taak van „landtleydough” of limietentoezicht oefende de hoofdbank Heerlen eveneens uit over het Brunssums grensbeloop. Een dokument van 23 februari 1492 (16) i.z. gerezen grensmoeilijkheden tussen het land van Valkenburg en Millen geeft van de behandeling dezer aangelegenheid een ooggetuigenverslag. In de aanhef van de betrokken tekst worden de competente organen genoemd als volgt: „In voorleden tijden op dach, datum ut supra is aengehaeven een landleydonge tusschen den land van Valckenborch und den land van Millen und is geconsenteert int Hoff van Brabant und ihren befelhaberen Schwartzendorch heer tot t Zinssich und drossaert lants van Valckenborch, mit den ridderschap, gerichten und gemeinten der Hofbanck van Herle und onderbenck aen iren sijden und Ruysenbergh heere tot Setterich und drosset lands van Millen myt den voichten, scheffen und gemeinten der dinghbanck van Gangelt und dat in manieren als naebeschreven.”. Het betreft hier niet een „beleyding”skwestie in de zin van visitatie en inspectie van de toestand der wegen en waterlossingen binnen het *eigen* rechtsgebied. Het Hof van Brabant heeft hier de hoofdbank Heerlen nadrukkelijk een taak gegeven van limietenafpaling, die moet voortvloeien uit haar jurisdictionele supervisiepositie op de onderbanken.

De belangrijkste bevoegdheid der hoofdbank bleef de appèl-functie in rechtspraakzaken, m.i. het wezenselement, dat de hoofd-onderbank relatie bepaalde. In die tijden lag hierin de hoofdtaak der plaatselijke bestuursorganen; het moet ons derhalve niet verwonderen, dat de openbare hiërarchische verhoudingen in deze materie tot uitdrukking werden gebracht.

Een vraag is, wanneer aan deze toestand een einde kwam. De Crassier geeft als eindjaar 1609 aan, terwijl Habets het jaar 1661 noemt (17).

Wellicht kunnen de Brunssumse archieven, voor zover deze in het rijksarchief in Limburg berusten, uitsluitsel geven (18).

Als besluit zou ik willen suggereren, dat het hier besproken onderwerp systematisch, met behulp van de voorhanden archiefstukken, zou worden

bestudeerd, zodat een scherper beeld zou worden verkregen van het ontstaan alsmede van de bevoegdheden van hoofdschepenbanken ten opzichte van de onder hun „toezicht” vallende lagere bestuursorganen.

L. van HOMMERICH

- (1) J. HABETS: Limburgse wijsdommen, enz.;
Den Haag, 1891, 218.
- (2) P. SCHERFT: Inventaris van het archief van de hoofd- en leenbank;
(Breda), 1954, 5, nota 2.
De auteur definieert de *hoofdlering* als het wijzen van een vonnis door een rechtbank in een zaak, haar daartoe door een andere bank voorgelegd. Het halen van een hoofdvonnis heette ten hoofde gaan of hofvaart. Deze verhouding, als regel ingesteld t.b.v. pas opgerichte rechtbanken, ontwikkelde zich in veel gevallen tot een rechtspraak in appèl.
- (3) P. SCHERFT: o.c., 10-11.
- (4) H. HARDENBERG: Les divisions politiques des Ardennes et des pays d'outremeuse avant 1200;
in: Mélanges Félix Rousseau, 1958, 371.
- (5) ANNALES RODENSES: in ERNST: Histoire de Limbourg, VII, 63.
- (6) P. PETERS: De bestuurders van Heerlen;
in: Jubileumuitgave der V.V.V. Heerlen, 1936, 192.
- (7) R. DE MAYER: De romeinse villa's in België;
Antwerpen—den Haag, 1937, 233.
- (8) H. HARDENBERG: Het ontstaan van de Vrijheid Tilburg;
in: Van heidorp tot industriestad, 1955, 38.
- (9) J. VAN DE VENNE: Geschiedenis van het kasteel van Valkenburg;
1951, 55.
W. MOONEN: Brunssum de eeuwen door;
1952, 40.
- (10) J. VAN DE VENNE: o.c., 56.
- (11) H. HARDENBERG: o.c., 371.
H. NÉLIS: Etude diplomatique sur la juridication gracieuse des échevins en Belgique (1150—1300).
Extrait des Annales de la Société d'Emulation de Bruges.
1937. DI LXXX, 36-37.
- (12) J. VAN DE VENNE: o.c., 56.
- (13) J. HABETS: o.c., 218.
W. MOONEN: o.c., 235.
- (14) Over deze bevoegdheid als zodanig, zie:
P. SCHERFT: o.c., 14-22.
Bederekeningen o.a. uit de jaren 1439, 1471, 1521. Brabantse Rekenkamer, Brussel, nrs 15808, 48816;
voorts in: Publications 1885, 314.
- (15) A. VERKOOREN: Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg et des pays d'Outremeuse;
Brussel, 1912—1922, nr 2921 en voorts de nrs 2872, 2873, 2921, 3007, 5076, 5398, 5593, 5804, 5908, 6043.
Het gemis van een eigen zegel kan duiden op bestuurlijke onzelfstandigheid of onvolgroeidheid.
- (16) Archief kasteel Amstenrade, portef. 3, omslag 7.
Over het ceremonieel en de competente organen, hierbij in deze streek betrokken, zie o.a.
E. SLANGHEN: Beleydingen;
in: de Maasgouw 1879, 181-182.
- (17) L. DE CRASSIER: Dictionnaire historique de Limbourg néerlandais enz.;
in: Publications 1931, 59-60.
J. HABETS: o.c., 218.
- (18) W. MOONEN: o.c., bibliographie, 11-12.

AANHANGSEL

LIJST VAN SAMENVATTENDE TEKSTEN UIT CHARTERS, WAARIN HEERLEN EN BRUNSSUM TESAMEN OPTREDEN INZAKE OPGEBRACHTE BELASTINGEN

Nr 2872.

In den jor Ons Heren M° CCC° LXXI op den evenmoent.

En Sept. 1371.

Les écoutète et échevin du banc de Brunsssem déclarent que le drossard du pays de Fauquemont, Regnier de Berneau, a perçu chez eux depuis l'an 1370 jusqu'à ce jour une taxe de 60 vieux écus, plus une somme de 14 florins pour le charriage des provisions et armures du dit drossard et de ses compagnons d'armes lors des expéditions que fit le duc à Friesheim (Vrijshem) et à Brachelen (Broekelen).

A défaut de sceau leur appartenant, les susdits écoutète et échevins de Brunsssem se servirent *du sceau des échevins de Heerlen (Herle)* pour sceller les présentes lettres.

Nr 2873.

In den jore Ons Heren M° CCC° LXXI in den evenmaent.

En Sept. 1371.

Les écoutète et échevins du banc d'Oirsbeck (Oysbeke) font savoir que le drossard du pays de Fauquemont, Regnier de Berneau (van Berne) a perçu chez eux depuis l'an 1370 jusqu'à ce jour, en sus d'une taxe totale de 50 vieux écus, une somme de 8 florins pour frais de charriage des provisions et armes du susdit drossard et de ses compagnon qui servirent le duc de Brabant (Wenceslas de Bohême) dans 2 expéditions, une 1e fois à Friesheim et une seconde fois à Braechelen.

Ne possédant pas de sceau les susdits écoutète et échevins d'Oirsbeck appendirent aux présentes lettres le sceau des échevins de Heerlen (Herle).

Nr 2921.

1er août 1372.

Wir scholtis ende schepen van Herle bekennen mit desen offenen brieve dat in desen jare geschet is dat lant van Herle, die banke van Bruynshem ende die banke van Oirsbeke al te samen op tsestich cleyne mutons ende nune om dae mede zû bezalen Tysken van Schenne. In orcunde der werheit have wir schepen van Herle vur ons ende vur die ander zwee benke vurs. onsen zegel an desen brief gehangen, dat wir schepen van Bruynshem ende van Oirsbeke bekennen were sijn, want wir eygens zegels derven.

Gegeven in den jare ons Heren dusent dryhondert zweentzeventich advincula Petri.

Met gave zegel.

Nr 3007.

Inden joere Ons Heren M° CCC LXXIII in den evenmaent.

En sept. 1373.

Les échevins de *Herle* déclarent qu'en vue de fournir les fonds nécessaires au paiement des chevaliers et écuyers du pays de Fauquemont qui combattirent à Boestwylre pour le duc de Brabant contre le duc de Ghuytke (Guill. VI), les habitants de Heerlen ont eu à payer cette année, pour leur quote-part, 218 vieux écus, et ceux de Brunsssem et d'Oirsbeck 71½ vieux écus.

Les échevins de Heerlen scellèrent la présente déclaration pour eux-mêmes et pour les échevins de Brunsssem et d'Oirsbeek qui n'avaient pas de sceau. Original sur parchemin. Fragment de sceau en cire verte.

Nr 5076.

Gegeven in den jaere Ons Heren M CCC sevenentzeventich XXIIII dage in den aprilte.

24 avril 1377.

Les échevins de Heerlen (Herle) déclarent que, par ordre du duc de Brabant, le drossard de Fauquemont, Regnier Berneau, a imposé aus habitans de leur banc deux taxes: l'une de 156 vieux écus vers le 1er Oct. 1376, l'autre *destinée au paiement de la terre de millen*, de 96 écus semblables le 24 avril suivant, date des précentes lettres. Les échevins de Brunsssem font semblable déclaration touchant les 2 taxes, respectivement de 40 et de 22 vieux écus que les habitants de leur banc eurent à payer aux m. époques. Idem les échevins d'Oirsbeek pour semblables taxes, l'une de 22 et l'autre de 16 vient écus, qu'ils ont dû payer aux dates et fins susmentionnées. Al la demande des échevins de Brunsssem et d'Oirsbeek, qui n'avaient pas de propres sceaux, ceux de Herlen scellèrent la présente déclaration pour eux tous.

Nr 5398.

Gegeven in den joere Ons Heren dusent dryhondert achtenzeventich op Sint Andriesdage des heiligen appostels

30 november 1378.

Les échevins de Heerlen (Herle) déclarent que le drossard de Fauquemont, Regnier Thoreel de Bernau, agissant par ordre du duc de Brabant a taxé leur banc, vers le 1er Oct. dernier, à 91 vieux écus: somme destinée au paiement des créanciers du duc de Ruremonde.

Les échevins de Brunsssem et d'Oirsbeek font savoir que vers la m. époque ils ont eu à payer 42 écus aux m. fins.

Les échevins de Heerlen, scellèrent la présente déclaration tant en leur nom qu'au nom de ceux de Brunsssem et d'Oirsbeek.

Nr 5593.

In den jore Ons Heren M.CCC.LXXIX op Sint Andriesdage.

30 november 1379.

Les échevins de Herle attestent que le drossard de Fauquemont Regnier Thoreel de Berneau a taxé leur banc à 150 vieux écus sans plus: somme destinée au paiement que le duc de Luxembourg et de Brabant (Wenceslas) doit faire à Jean, seigneur de Wickrath.

Les échevins de Bruynshem et d'Oirsbeek déclarent avoir eu à payer ensemble et aux m. fins une somme de 61 vieux écus en tout.

Les échevins de Heerlen scellèrent la présente attestation tant en leur nom qu'au nom de ceux de Brunsssem et d'Oirsbeek qui n'avaient pas de sceau.

Nr 5804.

In den jore Ons Heren alz vurscreven steyt (in den jore Ons Heren dusent dryhondert cynentachtich of Sint Remeis).

1 oktober 1381.

Les échevins de Heerlen (Herle) font savoir que, par ordre de duc de Luxembourg et de Brabant le drossard de Fauquemont, Regnier Thoreel de Berneau les a taxés vers cette époque à une somme de cent écus, sans plus.

Les échevins de Brunsssem (Bruynshem) et ceux d'Oirsbeek attestent de leur côté

que, vers la m. époque, ils ont été imposés respectivement de 36 et de 24 écus, sans plus.

Les échevins de Heerlen scellèrent la présente déclaration pour eux - m. et pour ceux de Brunsssem et d'Oirsbeek: les échevins de ces deux localités n'ayant pas de sceau.

Original sur parchemin. Sceau en cire pendant sur simple queue. Un écu au lion, couronné, à la queue fourchée et passée en sautoir. Au dessus de l'écu se voit un buste de femme.

Légende: + S DE. ☆ DORP....E. ☆ VAN ☆ H....L ☆

Nr 5908.

In den jore Ons Heren geborde M° CCC° LXXXII op Sint Remeisdage.

1 oktober 1382.

Attestation collective émanée des échevins de Heerlen (Herle), de Brunsssem (Brunnheim) et d'Oirsbeek (Orsbec), portant que vers cette date, par ordre de la duchesse de Luxembourg et de Brabant, le drossard de Fauquemont a perçu chez eux respectivement quatre-vingt-dix, vingt-cinq et vingt et un vieux écus, sans plus.

Les échevins de Heerlen y apposèrent leur sceau pour eux m et pour les échevins de Brunssheim et d'Oirsbeek.

Nr 6043.

Ghegeven in den joere Ons Heren geburden als vurscreven is (gegeven in den joere Ons Heren dusent driehondert drie en tachtentich te Sint Andriesmesse). 30 november 1383.

Les échevins de Heerlen (Herle) attestent que, vers le 1er nov. dernier, une somme de cent et un écus, sans plus, a été exigée d'eux de la part du duc de Brabant (Wenceslas de Bohême) par le drossard de Fauquemont Regnier de Berneau.

Les échevins d'Oirsbeek et ceux de Brunsssem font savoir que, vers le m. temps, ils ont eu respectivement à payer 24 et 34 écus, sans plus, au dit drossard du duc. La présente attestation fut scellée par les échevins de Heerlen, tant en leur nom qu'au nom de leurs confrères d'Oirsbeek et de Brunsssem.

Original sur parchemin. Sceau en cire verte pendant sur simple queue. Un écu à un lion (couronné) et à la queue fourchée et passée en sautoir; le dit écu accompagné du haut d'un buste de femme.

Légende: + S DES.....

N.B.: Deze lijst maakt géén aanspraak op volledigheid.